

QONUNIYLIK VA HUQUQIY TARTIBOT

Choriyeva Zebiniso To‘raxon qizi

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Irnazarov Shuxrat Najmetdinovich

Ilmiy rahbar: Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20018674>

Annotatsiya

Mazkur maqolada qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalarining nazariy-huquqiy asoslari, ularning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ahamiyati, shuningdek huquqiy davlat qurilishidagi o‘rni tahlil etiladi. Qonuniylikni ta‘minlashning asosiy mexanizmlari, huquqiy tartibotni mustahkamlash vositalari hamda fuqarolarda huquqiy madaniyatni shakllantirish masalalari yoritiladi. Shuningdek, mazkur institutlarning jamiyat barqarorligi va adolatni qaror toptirishdagi roli ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: qonuniylik, huquqiy tartibot, huquq ustuvorligi, huquqiy davlat, huquqiy madaniyat, huquqiy ong, fuqarolik jamiyati, davlat nazorati, ijtimoiy barqarorlik

Kirish: Bugungi kunda huquqiy demokratik davlat va kuchli fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonida qonuniylik hamda huquqiy tartibotni ta‘minlash alohida ahamiyat kasb etmoqda. Jamiyatning har tomonlama rivojlanishi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini kafolatlash hamda davlat organlari faoliyatining samaradorligi aynan qonunlarga qat‘iy rioya qilinishiga bog‘liqdir.

Qonuniylik — davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari va fuqarolarning amaldagi qonun hujjatlariga og‘ishmay amal qilishi bilan tavsiflanadigan huquqiy tamoyildir. Huquqiy tartibot esa jamiyatda huquq normalari asosida shakllangan ijtimoiy tartib va barqarorlik holatini ifodalaydi.

Mazkur tushunchalar o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, qonuniylik huquqiy tartibotning asosini tashkil etadi. Qonuniylik darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, jamiyatdagi huquqiy tartibot ham shunchalik mustahkam bo‘ladi. Shu bois mazkur masalalarni ilmiy-nazariy tahlil qilish bugungi huquqshunoslik fanining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalarining mazmunini ochib berish, ularning huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatidagi ahamiyatini yoritishdan iborat.

Qonuniylik nima va uning asosini nimalar tashkil etadi.

Qonuniylik – bu huquq subyektlari tomonidan qonunlar va qonun osti hujjatlariga to‘la va aniq amal qilinishidir. Qonuniylik – huquq va hokimiyat, huquq va davlatning o‘zaro bog‘liqligida o‘z ifodasini topadigan, ijtimoiy-siyosiy hayotga huquqiy tus beradigan keng ma‘nodagi siyosiy-huquqiy hodisadir.

Qonuniylik – ijtimoiy hayotda huquq va qonun hukmronligidan, ijtimoiy munosabatlar barcha ishtirokchilari tomonidan huquqiy normalar ko‘rsatmalarini og‘ishmay amalga oshirish, mansabdor shaxslar faoliyatidagi huquqbuzarlik va zo‘ravonlikka qarshi izchil kurashish, jamiyatda tartib va uyushqoqlikni ta‘minlashdan iborat ijtimoiy-siyosiy rejimdir.

Qonuniylikning asosiy tamoyillari:

1. Konstitutsiya va qonunlarning boshqa huquqiy hujjatlarga nisbatan ustunligi.
2. Huquq subyektlarining qonun va sud oldidagi tengligi.

3. Hokimiyat organlari va mansabdor shaxslarning faoliyatida zo‘ravonlikka yo‘l qo‘yilmasligi.

4. Inson (fuqarolar) huquq va erkinliklarini kafolatlanganligi.

5. Normativ huquqiy hujjatlarning mamlakatning butun hududida bir xil qo‘llanilishi va talqin etilishi.

6. Maqsadga muvofiqlikning qonuniylikka qarshi qo‘yilmasligi.

7. Qonuniylikning madaniyat bilan uzviy bog‘liqligi.

Qonuniylikning kafolati – bu qonun va qonun osti aktlari amalga oshirishini ta‘minlovchi, fuqarolarning huquqlarini hamda davlat, jamiyat manfaatlarini to‘siqsiz amalga oshiruvchi usullari, shart-sharoitlaridir.

Qonuniylikni amalga oshirish kafolatining turlari:

1) iqtisodiy (jamiyatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, mulkchilikning turli shakllari, iqtisodiy erkinlik va boshqalar);

2) siyosiy (konstitutsion tuzumning demokratlashtirilish darajasi, jamiyatning siyosiy tizimi, siyosiy pluralizm (fikrlar xilma-xilligi) ko‘ppartiyaviylik, hokimiyat vakolatlarining bo‘linishi va boshqalar);

3) tashkiliy (qonun va qonun osti aktlariga amal qilinishini nazorat qiluvchi maxsus organlar (sud, militsiya, prokuratura va boshqalar)ning faoliyati);

4) huquqiy (qonuniylikni amalga oshirish uchun barcha huquqiy normalarni bajarish, huquqbuzarliklarning oldini olish, uni buzgan shaxslarga nisbatan tegishli jazo choralarini qo‘llash);

5) jamoatchilik (jamoat birlashmalari, siyosiy partiyalar, ommaviy harakatlar hamda fuqarolarning qonuniylik va huquq tartibotni mustahkamlashda ishtirok etishi).

Huquqiy tartibotning o‘ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?

Huquqiy tartibot – bu huquq subyektlarining huquq normalarida belgilangan qoidalarga to‘la va aniq rioya qilishlari natijasida o‘rnatiladigan ijtimoiy munosabatlar tizimidir.

Huquq, qonuniylik, huquq-tartibot – davlat va jamiyat hayotining eng muhim tarkibiy qismlaridir. Biroq huquq-tartibot – huquq yaratiladigan va huquqiy tartibga solishning butun mexanizmi ishga solinadigan pirovard maqsad emas. Mazkur maqsad – huquq yordamida u yoki bu ijtimoiy munosabatlarni o‘zgartirish, mustahkamlash yohud siqib chiqarish, ya‘ni yo hukmron sinfga yo yoki butun xalqqa maqbul tartibni o‘rnatishdan iborat.

Huquqiy tartibga solishning asosiy maqsadi barqaror ijtimoiy munosabatlar va tartibni ta‘minlashdan iborat bo‘lishi lozim.

Huquqiy tartibotning xususiyatlariga quyidagilar kiradi:

– u huquq normalarida ko‘zda tutilgan bo‘ladi;

– muayyan huquq normalarini hayotga tadbiiq etish natijasida yuzaga keladi;

– davlat tomonidan ta‘minlanadi;

– kishilarning hayotini yengillashtirib, ularning yanada erkin bo‘lishlari hamda ijtimoiy munosabatlarni tashkiliy jihatdan yuzaga kelishi va amalda bo‘lishi uchun shart-sharait yaratadi;

– qonuniylikning natijasi sifatida yuzaga chiqadi.

Savol: Qonuniylikni siyosiy-huquqiy hodisa, rejim va tamoyil sifatida ham tushunish lozimligini izohlab bering.

Javobi: Qonuniylik (legallik) huquq nazariyasida ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, uni faqat “qonunga rioya qilish” sifatida emas, balki **siyosiy-huquqiy hodisa, huquqiy rejim va asosiy tamoyil** sifatida ham talqin qilish zarur. Bu yondashuv uning mazmunini chuqurroq ochib beradi.

1. Qonuniylik — siyosiy-huquqiy hodisa sifatida

Qonuniylik jamiyatda obyektiv ravishda shakllanadigan ijtimoiy hodisadir. U faqat huquqiy emas, balki siyosiy jarayonlar bilan ham chambarchas bog‘liq.

Bunda:

- davlat hokimiyatining qanday tashkil etilishi,
- siyosiy tizimning demokratikligi,
- fuqarolarning siyosiy huquq va erkinliklari qonuniylik darajasiga bevosita ta‘sir qiladi.

Demak, qonuniylik siyosiy-huquqiy hodisa sifatida jamiyatdagi **hokimiyat va huquq o‘rtasidagi muvozanatni ifodalaydi**. Agar siyosiy hokimiyat qonun ustuvorligini tan olsa, qonuniylik mustahkamlanadi.

2. Qonuniylik — huquqiy rejim sifatida

Qonuniylik huquqiy rejim sifatida davlat va jamiyat hayotida **huquq normalarining ustuvorligi va amal qilish tartibini** belgilaydi.

Bu ma‘noda u:

- barcha subyektlarning qonun oldida tengligini,
- davlat organlarining faqat qonun doirasida harakat qilishini,
- huquqbuzarliklarga nisbatan muqarrar javobgarlikni ta‘minlaydigan tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Huquqiy rejim sifatida qonuniylik jamiyatda **barqarorlik va tartibni kafolatlaydi**.

3. Qonuniylik — asosiy huquqiy tamoyil sifatida

Qonuniylik huquqning eng muhim tamoyillaridan biridir. Tamoyil sifatida u barcha huquqiy faoliyatning asosiy yo‘nalishini belgilaydi.

U quyidagi talablarni o‘z ichiga oladi:

- qonun ustuvorligi,
- qonunlarning aniq va bir xil qo‘llanilishi,
- hech kimning qonundan ustun emasligi,
- davlat organlarining qonun bilan cheklanishi.

Bu tamoyil barcha huquq sohalariga (konstitutsiyaviy, ma‘muriy, jinoyat, fuqarolik huquqi va boshqalar) singib ketgan.

Qonuniylik va huquqiy tartibot o‘rtasidagi bog‘liqlik

- Qonuniylik — **asos (shart)**
- Huquqiy tartibot — **natija (oqibat)**

Agar jamiyatda qonuniylik ta‘minlansa, huquqiy tartibot mustahkam bo‘ladi. Aksincha, qonunlarga rioya qilinmasa, tartib buziladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, qonuniylik va huquqiy tartibot har qanday demokratik va huquqiy davlatning ajralmas poydevori hisoblanadi. Jamiyatda qonun ustuvorligining ta‘minlanishi fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish, ijtimoiy adolatni qaror toptirish hamda davlat boshqaruvining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Huquqiy tartibot esa qonuniylikning amaliy natijasi sifatida jamiyatda barqarorlik, intizom va ijtimoiy munosabatlarning tartibli rivojlanishini ta'minlaydi. Shu bois qonunlarga hurmat ruhini shakllantirish, aholining huquqiy ong va madaniyatini oshirish, davlat organlari faoliyatida ochiqlik va mas'uliyatni kuchaytirish huquqiy tartibotni mustahkamlashning muhim omillaridan biridir.

Demak, qonuniylik va huquqiy tartibotni ta'minlash nafaqat davlat organlarining, balki jamiyatning har bir a'zosining burchi bo'lib, ushbu tamoyillarga rioya etilishi mamlakat taraqqiyoti va farovonligining muhim kafolatidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Davlat va huquq nazariyasi / Mas'ul muharrirlar H.B. Boboev, H.T. Odilqoriev. – T.: Iqtisodiyot va huquq dunyosi, 2000. – 528 b.
2. Islomov Z.M. Davlat va huquq nazariyasi. – T.: Adolat, 2007. – 916 b.
3. Islomov Z.M. *Teoriya gosudarstva i prava* (1-qism. Davlat nazariyasi). Darslik. – T.: TGYUI, 2013. – 325 b.
4. Lazarev V.V., Lipen S.V., Saidov A.X. *Teoriya gosudarstva i prava: Darslik / akad. K.X. Abduraxmanov tahriri ostida.* – M.: Rossiya iqtisodiy akademiyasi, 2008. – 620 b.
5. Odilqoriev X.T., Tulteev I.T. va boshq. Davlat va huquq nazariyasi: Darslik / prof. X.T. Odilqoriev tahriri ostida. – T.: Sharq, 2009. – 592 b.
6. Hans Kelsen. *General Theory of Law and State.* – Cambridge: Harvard University Press, 2009. – 517 p.
7. Scott Veitch, Emilios Christodoulidis, Lindsay Farmer. *Jurisprudence: Themes and Concepts.* 2-nashr. – London: Routledge, 2012. – 305 p.
8. H.L.A. Hart. *The Concept of Law.* 3-nashr. – Oxford: Oxford University Press, 2012.